

SZABÓ DOROTTYA Az öreg „Táti”

2010 júniusában a Magyar Országos Levéltár egy különleges iratot vásárolt egy árverésen. A papíron Barsi József két, Bem Józsefről írott verse, valamint Tóth Ágoston honvédeztudós vízfestménye található. Barsi (Neumann) József¹ a papi hivatást választotta, a szabadságharcban nem harcolt. Forradalmi szellemű versei és politikai írásai miatt azonban 1849 januárjában halálra ítélték. Ezt az ítéletet később húsz év Olmützben letöltendő várfogságra változtatták.² 1856-ban kegyelmet kapott, és nevelői, majd tanári állások³ után az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal munkatársa lett. A korabeli sajtóban sok, az oktatásügygel és statisztikával kapcsolatos cikke jelent meg.

Tóth Ágoston Rafael⁴ viszont tevékeny részt vállalt a szabadságharcban. 1848. november végétől Bem József erdélyi hadtestének vezérkarába került, később pedig rövid ideig Erdély katonai parancsnoka volt.⁵ Az aradi haditörvényessék először halálbüntetést szabott ki rá, de az ítéletet később tizenhét év fogságra változtatták. Barsi Józsefhez hasonlóan Olmützben raboskodott, 1856-ban szabadult amnesztiával, ezután gazdatisztként, majd tanárként dolgozott.⁶ 1867-től a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium főmérnöke lett, nevéhez fűződik a minisztérium topográfiai osztályának megszervezésére. Több hadtudományi művet írt, a magyar tudománytörténetet ő tartja a modern magyar katonai térképészet úttörőjének.⁷ Tudományos munkássá-

guk elismeréséül egyébként mind Barsi Józsefet, mind Tóth Ágostont az Akadémia levelező tagjává választották.⁸

A két vers emléket állít az Európa-szerte kirobbant felkeléseknek és a magyar szabadságharcnak éppúgy, mint Bem József személyének. Az illusztrációként melléjük készült apró festmény az idős Bem Józsefet, „az öreg Táci” ábrázolja, ahogy az a képaláírásban is olvasható. A kép mérete mindössze 2,5 x 3 cm. Érdekes, hogy Nagy Sándor 1896-ban megjelent *Háromszék önvédelmi harca* című munkája⁹ közzé tette azt felnagyított, metszetes formában. A költeményeket azok eredeti sorrendjében közlöm.

„Csak akarjuk, s erősek leszünk”

*Tarnovban harc közt született villáma a harcnak;
Sok helyeken beüött, míg tüze végre kihült.
Varsó, Bécs, Erdély jelölik láng-pályafutását.
Hült hüvelyét Háleb pálma viránya földi.*

*Védelemért egyedül törvényes a harc; csak az illyent
Gyilkos gyújtogatás vádja nem éri soha.
Más mint védelemért nem vont soha kardot a férfi,
Kit Bem Józsefnek monda, míg élt, a világ.*

A vers címe érzékletes főhajtás Józef Zachariasz Bem közzmondásosan nagy lelkiereje előtt. Hogy személye és hadvezéri tevékenysége mennyire meghatározó volt a magyar forradalom és szabadságharc során, azt történetírásunk sokszor és sok helyütt tárgyalta már.

Ezt a tényt a költemény is csak érintőlegesen említi, de mégis nagyon ötletesen: egybeszővi a forradalmi lángot az altábornagy személyével. „*Tarnovban harc közt született villáma a harcnak [...] Hült hüvelyét Háleb pálma viránya földi.*” Tarnów ugyanis az a galíciai város, ahol 1846. februárjában a – később egész Európát lángba borító – parasztlázadás kitört. Mint ilyen, valóban „*sok helyen beüött, míg tüze kihült*”. Másfelől viszont Tarnów Bem József szülővárosa is, akinek hamvait az 1920-as évek végéig a szíriai Aleppó, a versbéli Háleb „*pálma viránya*” borította.

Miután a tarnóvi Bem-bizottság 1929-ben sikerrel hazaszállította az altábornagy földi maradványait (amelynek

¹ Barsi József (Jánosgyarmat, 1810. február. 23.–Bp., 1893. február. 18.).

² Raboskodását az *Utazás ismeretlen állomás felé, 1849–1856* című művében örökítette meg. Első kiadása: Bp., 1890.

³ 1856-ban báró Orczy Elek nevelője lett, 1861-től pedig a fővárosi Reáliskola földrajz- és némettanáraként dolgozott. 1862-ben – miután áttért a református vallásra – a pesti református gimnáziumban kezdett németet és latint tanítani.

⁴ Tóth Ágoston Rafael (Marcali, 1812. október. 24.–Graz, 1889. június 9.).

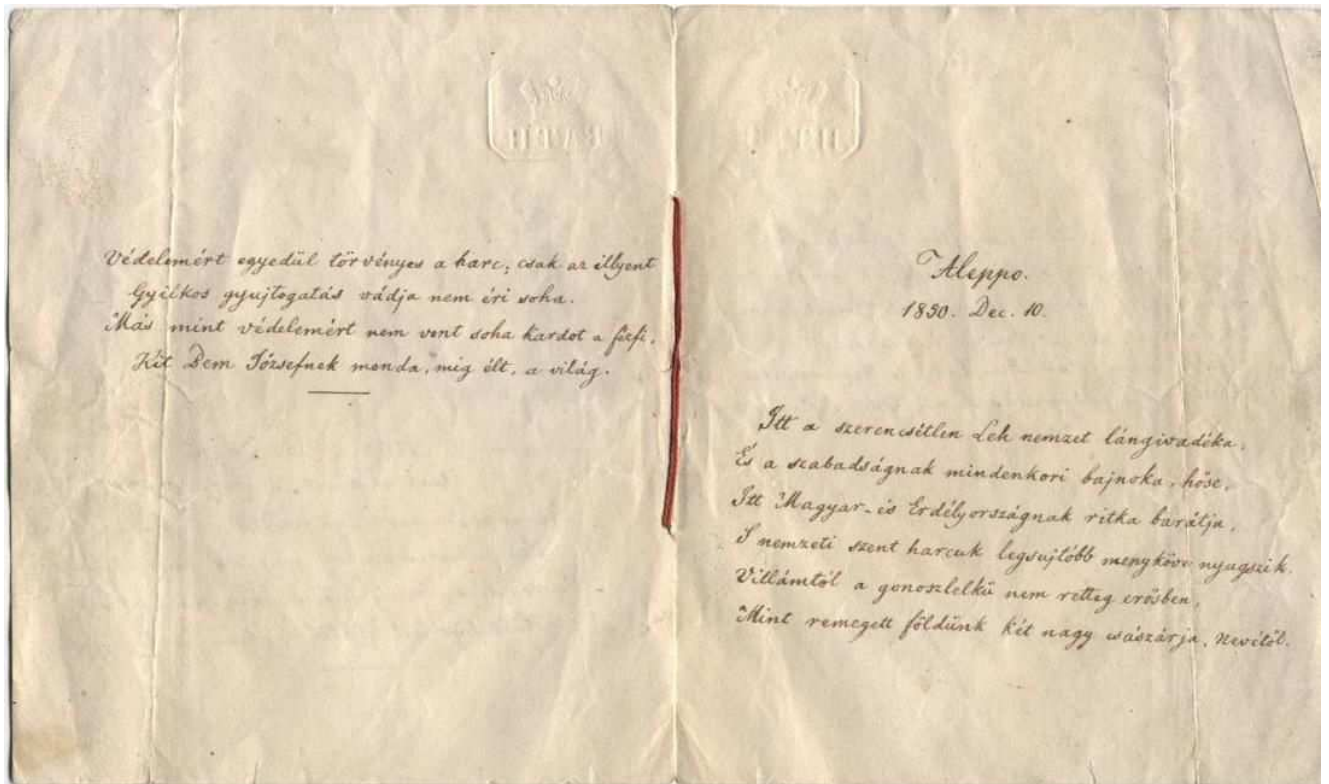
⁵ Az 1848. decemberi dési ütközet során például zászlóaljával átkelt a jeles Szamoson és egy váratlan szuronyrohammal sikerült eldöntenie az ütközet sorsát. 1849 februárjában Besztercénél útját tudta állni a császári csapatoknak, melyeket aztán – Bessel együttműködve – szorított ki Bukovinába. Helytállásáért Bem előbb alezredessé, majd ezredessé léptette elő. Az erdélyi lengyel légió szervezése kapcsán azonban nézeteltérése támadt Bem tábornokkal, aki 1849. június elején felmentette beosztásából. Jelen volt Világoson, a fegyverletételnél.

⁶ A Keszthelyi Gazdasági Intézetben kapott munkát mint földművelési tanár.

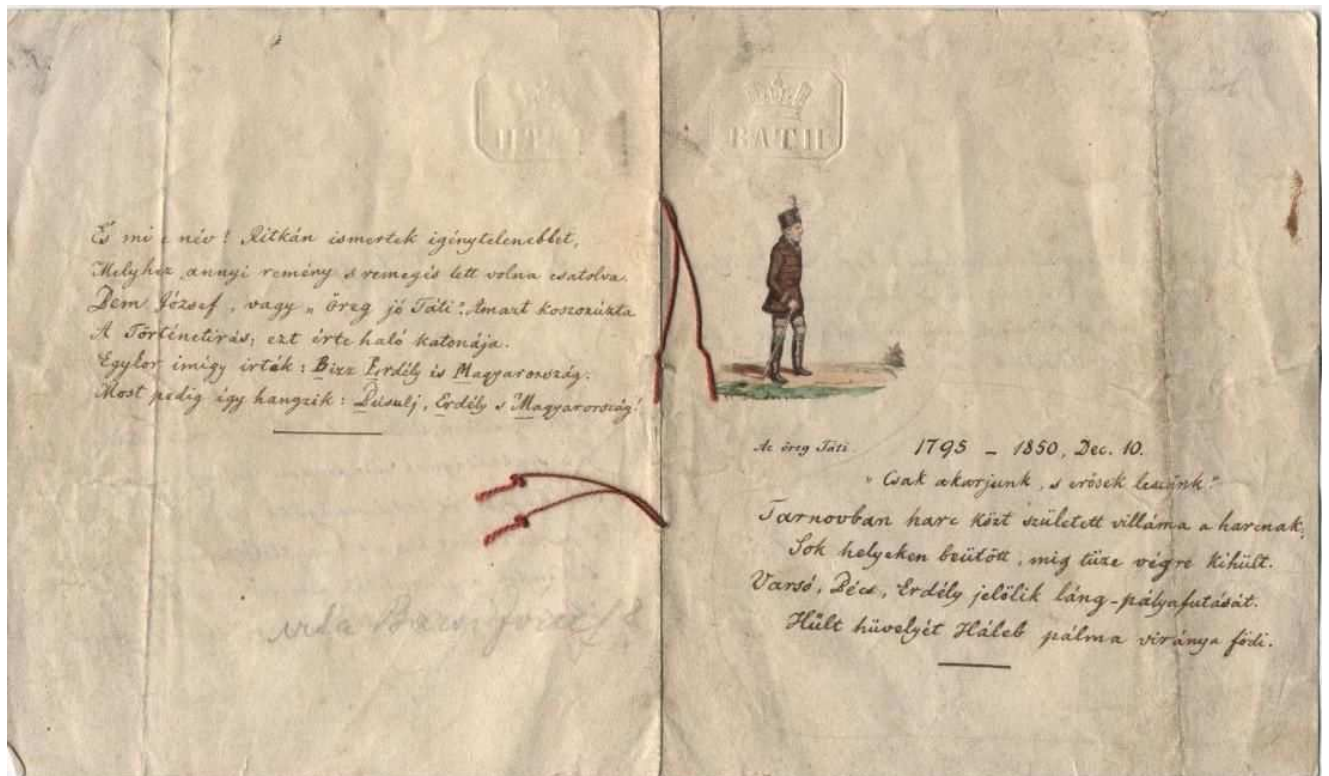
⁷ Ld. még *Tóth Ágoston honvéd ezredes a katona és térképész, 1812–1889.* (Szerk. Bak Antal) Bp., 1987.

⁸ Barsi Józsefet 1870-ben, Tóth Ágostont 1871-ben.

⁹ Nagy Sándor: *Háromszék önvédelmi harca 1848–49.* Kolozsvár, 1896.

Az irat előlapja

Az irat hátlapja

dele meo Magnific
 opru ac peculiare offi
 et antiqui Sapienstissim
 meus peccare et egregie q
 predecessibus mis
 rectoris merito iudicemus
 na Deheorum domus ali
 opna temporum dilige
 nos non solum in te v
 sortem vram charissi
 pua diem summa fide
 vnumus et dnm alu
 nos vt liberos n
 de dnm dandun
 dnm et dnm
 ornamto h
 unatum. in qua
 dnm et Nam in sup
 do primo pedibus erecti
 alatus lingua similiter
 qui nsh q linea supradict
 as distinte celestini sunt.
 In altero campo simili
 supra quiquid em totale
 unimus Supra vzt llan
 chrystiani rosmo
 sui aurati latera du
 ue panna vllulantibus Ce
 rea alla fluente omca dun
 et diligentissime fungari
 incomparabilem nobi
 ne. nate scienc
 et frater. tui v
 et expeditionum q
 vniuersis. Id gra
 eorum civitas ve
 amono lazarum me

et stemmat maiorum tuorum iustitia
 cruce insignitum sinistra autem septem
 doxerabilem verticem celitus descendentes
 septem similiter Regale in dextera tenes
 similiter aureum sinistra tenes coma flamm
 inorum Magister Curie agas et eo munere
 gestas effigies ita in animo et in cordis actua
 et distmans expressata conspiciuntur
 duomus et concedendit inno dnm
 mon Siculis velis cortinis papilionat
 magis Illustrem et claram efficit vobis
 vbi fueritis posteritasq vna vbi fuerit omnes
 Sicilliam nrm quo vt Rex hincque vnum
 Deheime vero Trecesimo Septimo

W
 L

Magistrus de
 in anno 1316

Az oklevélen ábrázolt címer

során természetesen érintették Magyarországot is), a koporsót a lengyel püspöki kar nem engedte a megszentelt lengyel földbe helyezni.

Ennek oka az volt, hogy törökországi emigrációja során Bem József mohamedán hitre tért. Létrehoztak ezért egy mesterséges szigetet Tarnówbán, melynek közepén – hat korinthoszi oszlopon álló – díszes kőszarkofág rejti Bem József földi maradványait. A szarkofág többnyelvű feliratai közül a magyar így hangzik: „*BEM APÓ, a magyar szabadságharc legnagyobb hadvezére*”.¹⁰

Aleppo 1850. dec. 10.

*Itt a szerencsétlen Leh¹¹ nemzet lángivadéka,
És a szabadságnak mindenkori bajnoka, hőse,
Itt Magyar- és Erdélyországnak ritka barátja,
S nemzeti szent harcuk legsujtóbb menyköve nyugszik.
Villámtól a gonoszlelkű nem retteg erősbén,
Mint remegett földünk két nagy császára, nevétől.*

*És mi a név? Ritkán ismertek igénytelenebbet,
Melyhez annyi remény s remegés lett volna csatolva.
Bem József vagy „öreg jó Tati”. Amazt koszorúzza
A Történetírás; ezt érte haló katonája.
Egykor imígy irták: Bizz Erdély és Magyarország.
Most pedig így hangzik: Búsulj, Erdély s Magyarország!*

A második költemény esetében ritka címadási formával találkozunk, amely nemcsak Bem József halálának helyét és napját jelzi, de a vers megírásának indokát is. Erre utal az utolsó két sor tartalma is, mely egyébként a névrejtés (akrosztikon) egy különleges módja: mind a „Bizz Erdély és Magyarország”, mind pedig a „Búsulj, Erdély s Magyarország” a Bem nevet rejtik. (Az idézett szövegben szereplő kiemelés a szerzőtől származik.) Hogy a költemények és a rajz pontosan mikor készültek, nem lehet tudni. Talán még 1850. decemberében, vagy 1851 során, de feltehetően nem sokkal Bem halálát követően. Az irat jelzete: R 14 (*Bem József*) 6. t. Nr. 10.

¹⁰ Ld. még: Hermann Róbert: Bem apó. *Magyar Tudomány*, 48. (2001) 290–296. és F. Tóth Tibor: Bem sírja(i). *Magyar Tudomány*, 48. (2001) 297–299.

¹¹ Értsd: lengyel. Lech a lengyelek legendás őse.